Motion

1975/76: 1247

av herr Hermansson m. fl.
om handläggningen av ifrågasatt brott mot arbetarskyddslagstiftningen, m. m.

Den centrala strafflagstiftningen omfattar endast en del av det straffbelagda området. Vid sidan om brottsbalken finns ett otal ansvarsbestämmelser i andra lagar och författningar. Ett exempel är arbetarskyddslagens tillsyns- och ansvarsbestämmelser. Fr. o. m. den 1 januari 1974 skärptes maximistraffet för brott mot föreläggande, förbud eller föreskrift, som meddelats arbetsgivare med stöd av 53–58 §§ arbetarskyddslagen, från fängelse i sex månader till ett år. Rekvisitet synnerligen försvårande omständigheter som förutsättning för fängelsestraff togs samtidigt bort.

I realiteten har dock arbetslivet varit praktiskt taget helt undantaget från rättsverkningar. Vårdslöshet eller försummelser som i alla andra sammanhang skulle bedömas enligt 3 kap. 7 § brottsbalken (den som av oaktsamhet orsakar annans död) och/eller exempelvis 1 § trafikbrottslagen (grov vårdslöshet i trafik) föranleder, när de begås av företagsledningar i arbetslivet, vanligen ingen åtgärd alls. Avsaknad av straffrättsligt efterspel är regel, inte undantag, även när det är fråga om flagranta försummelser som lett till dödsolycksfall i industrin och arbetslivet i övrigt.

Det är en trängande nödvändighet att lagstiftningen om arbetarskydd äntligen tränger ut på arbetsplatserna. Grova brott mot arbetarskyddslagen bör behandlas som annan kriminalitet. Vårt syfte med denna motion är inte att bidra till att fängelserna fylls med ett helt nytt klientel, verkställande direktörer och andra företagsledare. Men det måste äntligen göras klart att den arbetsköpare som vållar annans död, kroppsskada eller sjukdom genom att strunta i arbetarskyddslagens och andra författningars bestämmelser måste räkna med straffrättslig påföljd.

En dödsolycka nästan varje dag i svensk industri

Till skillnad från dödsolyckorna i trafiken som offentliggörs månad för månad endast någon dag efter varje månadsskifte förekommer inga snabba systematiska rapporter om arbetsolycksfallen. Den officiella årsstatistiken över antalet yrkesskador kommer i tryck med närmare tre års försening. Volymen Yrkesskador 1972 kom i bokhandeln i slutet av år 1975.

Man skiljer i statistiken på arbetsolycksfall och färdolycksfall. Hela antalet arbetsolycksfall, lindriga och svåra, har varit anmärkningsvärt konstant och varje år fr. o. m. 1955 t. o. m. 1972 legat omkring 115 000 med högsta antalet – 123 204 – år 1969 och lägsta antalet – 107 220 – år 1972. Av dessa ar-

betsolyckfall har nära 2 000 varje år medfört invaliditet. Antalet dödade i arbetet har växlat mellan 425 års 1955 och 220 år 1971. (Färdolycksfallen som resulterade i dödsfall och som inte inräknas i de angivna antalen var 145 år 1955 och 89 år 1971.) T. o. m. 1966 var antalet arbetsolycksfall med dödlig utgång något mindre eller något mer än ett om dagen under en tioårsperiod. För år 1973 har rapporterats 180 arbetsolycksfall med dödlig utgång. Det sammanlagda antalet dödsolycksfall under år 1974 beräknas dock bli högre.

I den mån man kan utläsa en tendens ur de statistiska tabellerna är det fråga om en minskning i absoluta tal. Men för en närmare analys krävs bättre kännedom om bakgrunden, bl. a. antalet fall per miljon arbetstimmar och fallens fördelning på olika näringsgrenar och på olika sysselsättningar inom dessa grenar.

Utredningen om arbetsolyckorna

Det är polisens uppgift att utreda olyckor på arbetsplatserna och undersöka om brott förekommit. Yrkesinspektionens uppgift är att förebygga ytterligare olycksfall i arbetet. Enligt arbetarskyddskungörelsen skall yrkesinspektionen utan dröjsmål underrättas av arbetsgivaren bl. a. när olycksfall medfört dödlig utgång eller svårare kroppsskada (5 §).

I vad mån en dödsolycka utöver polisutredningen blir föremål för en från arbetarskyddssynpunkt tillräckligt grundlig bedömning torde inte minst vara en fråga om yrkesinspektionens resurser. Givetvis har även de lokala skyddsombudens personliga kapacitet och rättigheter stor betydelse. Från den 1 januari 1974 inrättades partssammansatta nämnder för ledningen av yrkesinspektionens verksamhet inom de 19 distrikten. Med rätt eller orätt anses detta ha ökat möjligheterna att bevaka att åtal kommer till stånd när det gäller brott mot arbetarskyddslagen eller vållande till annans död.

För vållande till annans död stadgar brottsbalken fängelse i högst fyra år om brottet är grovt och böter om brottet är ringa (3 kap. 7 §).

I andra sammanhang, t. ex. i fråga om vårdslösbet i trafik och vållande till annans död, tillmäts domens allmänpreventiva effekt stor betydelse. Den allmänpreventiva effekten, dvs. att mer eller mindre hårda domar mot enskilda lagöverträdare skulle avskräcka andra från att begå brott, är som bekant mycket diskutabel i fråga om vissa brott och vissa kategorier av lagöverträdare. När det gäller den majoritet av medborgare som räknas till de socialt välanpassade och "laglydiga" är förhållandet vanligen ett annat. Om det blir regel, inte sällsynta undantag, att brott mot arbetarskyddslagen och andra författningar, som gäller arbetarskyddet, blir föremål för straffrättsligt efterspel kommer detta säkerligen att ha en stor allmänpreventiv effekt. Det kommer mycket snabbt att leda till att arbetarskydddslagen blir en realitet på de allra flesta arbetsplatser och att de missförhållanden som resulterar i yrkessjukdomar och svåra olycksfall i arbetet undanröjs så långt detta är möjligt.

Straffrättskipning vid arbetsolyckor

Det har inte gått att få fram någon statistik om antalet åtal och domar i samband med arbetsplatsolyckor. Såvitt vi vet har ingen arbetsgivare fått fängelsestraff för vållande till annans död genom flagrant åsidosättande av bestämmelserna om arbetarskydd.

En undersökning av dödsolyckor i byggnadsindustrin har gjorts av Bengt Borgström och Jan Thorson. Deras stencilerade rapport, Straffrättskipning vid arbetsolyckor, är daterad 1974 och distribueras genom institutionen för hygien vid Umeå universitet. Materialet för deras undersökning är de 74 dödsolycksfall vid 70 olyckshändelser som förekom i byggnadsarbete år 1967. Av olyckshändelserna inträffade 59 under ordinarie byggnadsarbete, under det att 11 var trafikolyckor i arbetet.

Sjutton av de 53 undersökta olyckshändelser som inträffade under ordinarie byggnadsarbete (i övriga 6 fall av de 59 saknades polisens förundersökningsprotokoll) skedde sedan man obestridligt nonchalerat råd och anvisningar från arbetarskyddsstyrelsen. Överträdelserna var klart dokumenterade i polisens protokoll. Ett referat illustrerar denna grupp:

En arbetare föll ned från en balkong, 6,5 meter ovanför marknivån. Inget skyddsräcke fanns runt balkongen trots att sådant är föreskrivet vid arbete på denna höjd. Förhållandet innebar att man brutit emot arbetarskyddslagen enligt bygganvisningarna. Utredningen lades ner av polisen utan vidare åtgärder.

Undersökningen visade att klara brott mot bestämmelserna om arbetarskydd mycket sällan leder till åtal. Två av de 68 undersökta dödsfallen i detta material ledde till att arbetsgivaren åtalades. Båda friades av rätten.

Erfarenheterna från Frankrike

Den franska fackföreningsrörelsen och den kommunistiska pressen i Frankrike har sedan många decennier fäst uppmärksamheten på de fruktansvärda följderna av att företagsledningarna nonchalerar bestämmelserna om arbetarskydd. Den franska landsorganisationen CGT rapporterade nyligen (enligt l'Humanité 18/12 1975) att det i industrin i Frankrike förekommer

- en olyckshändelse var sjätte sekund,
- femton dödsolycksfall och 500 skadade varje dag,
- en Liévinkatastrof var tredje dag,
- befolkningen i en stad med 10 000 invånare, t. ex. Decazeville, utplånad vart tredje år.

Med Liévinkatastrofen syftar man på den kolgruveexplosion som krävde 42 dödsoffer efter julledigheten 1974. Lika många offer krävs i den franska industrin på tre dagar.

År 1974 hade den franska yrkesinspektionen vid besök i företag med

sammanlagt 5 255 000 anställda rapporterat nära 570 000 brott mot bestämmelserna om arbetarskydd. I mindre än 7 000 fall ledde rapporterna till åtal och dom, enligt l'Humanité (22/12 1975). Så långt vi kunnat finna av tidningsreferatet blev det i inget fall någon annan påföljd än i regel mycket lindriga böter.

Därför väckte det en sensation i Frankrike att en 26-årig domare Patrice de Charette i oktober 1975 lät anhålla en industriföretagare för vållande till en arbetares död genom att nonchalera arbetarskyddet. Företagaren släpptes fri efter fem dygn, sedan högre instanser, inklusive justitieministern, inrikesministern och republikens president, ingripit och fördömt den unge undersökningsdomarens åtgärd. Men i fortsättningen har andra domare och åklagare följt de Charettes exempel och med fullt stöd av gällande lag (som aldrig tidigare tillämpats på detta sätt) gjort en serie av anhållanden av företagsägare och verkställande direktörer, som vållat sina anställdas död genom att åsidosätta arbetarskyddets bestämmelser. I några fall har anhållandena följts av åtal och fängelsedomar.

Resultatet har blivit att de oefterrättliga förhållandena på många arbetsplatser äntligen fått den offentliga uppmärksamhet de förtjänar. Det bör dock tillfogas att hittills endast de mindre och medelstora företagens ägare eller verkställande direktörer blivit föremål för straffrättsliga åtgärder. "Ledarna för de stora trusterna har sparats", hette det i en kommentar i l'Humanité (22/12 1975). "Och utredningen om katastrofen i Liévin fortsätter i riktning mot att bli helt nertystad."

Polis och åklagare behärskar inte arbetarskyddslagen

För att arbetarskyddslagen verkligen skall bli en realitet på svenska arbetsplatser måste yrkesinspektionens resurser och ingripanden bli slagkraftiga. Men mycket tyder på att man på polis- och åklagarsidan varken behärskar arbetarskyddslagen eller ser brott mot denna lag på samma sätt som andra kriminella handlingar. Uppenhart är också att den straffrättsliga behandlingen av vållande till annas död, skada eller sjukdom inom industrin hålls tillbaka av att de rättsvårdande myndigheterna av någon anledning är osäkra om vem som är den skyldige, den som är företagets ledare eller den som har det omedelbara ansvaret för arbetsledningen på arbetsplatsen. Arbetarskyddslagen är dock klar på denna punkt. Ansvaret för att verksamheten bedrivs under tillfredsställande förhållanden vilar på "arbetsgivaren", och det måste i första hand vara personer i företagets ledning som ställs till svars vid flagranta brott mot arbetarskyddslagen.

(Vi måste i det aktuella sammanhanget använda uttrycket "arbetsgivaren", eftersom det är det uttryck som används i lagtexterna. Men i likhet med Friedrich Engels i förordet till tredje upplagan av Kapitalets första volym den 7 november 1883 ogillar vi att använda "denna rotvälska, i vilken den, som för kontant betalning låter giva sig arbete av andra, kallas

för arbetsgivare, den åter från vilken arbete tages mot lön, för arbetstagare".)

En framkomlig väg förefaller oss vara att se till att det inom vart och ett av yrkesinspektionens 19 distrikt finns polismän, åklagare och domare med särskild utbildning och med uppgift att handlägga samtliga arbetsolycksfall och fall av yrkessjukdomar inom sitt distrikt. Särskilt när det gäller dödsolycksfallen är det viktigt att förundersökningen kan inledas utan ringaste dröjsmål, något som nu hör till regeln när det gäller svårare trafikolyckor.

Vi tror inte att en särskild utredning är nödvändig. Det skulle i så fall vara vetenskapliga undersökningar av de olyckor som inträffat och de brister i arbetarskyddet som alltjämt resulterar i många fall av död, invaliditet och yrkessjukdomar varje år.

I arbetsmiljöutredningens slutbetänkande (Arbetsmiljölag SOU 1976:1) förordas att straffpåföljd skall kunna utmätas vid fall av uppenbar underlåtenhet att iaktta arbetarskyddslagens bestämmelser. I förslaget till arbetsmiljölag föreslås sålunda i 9 kap. Ansvar 1 och 2 §§ böter eller fängelse i högst ett år för den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot föreläggande, förbud eller föreskrift som meddelats honom med stöd av angivna föreskrifter. Tillfälle kommer sålunda att ges att noga överväga utredningsförslagen i dessa avseenden, vilka i sak kan hälsas med tillfredsställelse men som i sin utformning ger intryck av stor återhållsamhet.

Remissförfarandet och utarbetande av en proposition beräknas ta så lång tid i anspråk att ett à två år kan beräknas gå innan den straffrättskipning kan bli verklighet som det här är fråga om. Enligt vår mening bör ingen tid låtas gå förspilld utan att sådan informationsverksamhet på bred basis kommer till stånd som kan göra polis- och åklagarväsendet skickat att handlägga en striktare lagstiftning i ansvarsfrågorna på arbetsmiljö- och arbetarskyddsområdet. För att avdela särskilda polismän, åklagare och domare att handlägga arbetsolycksfallen och yrkessjukdomsfallen krävs endast att regeringen utan dröjsmål vidtar de åtgärder som är erforderliga.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda föreslås

att riksdagen hos regeringen anhåller att polismän, åklagare och domare utbildas och får som särskild uppgift att handlägga samtliga arbetsolycksfall och fall av yrkessjukdomar inom vart

och ett av yrkesinspektionens 19 distrikt och att riktlinjer och planläggning för en härför erforderlig informationsverksamhet skyndsamt planeras.

Stockholm den 26 januari 1976

C.-H. HERMANSSON (vpk)

EIVOR MAKRLUND (vpk)

NILS BERNDTSON (vpk)

GUSTAV LORENTZON (vpk)

JOHN TAKMAN (vpk)

LARS WERNER (vpk)
i Tyresö

JÖRN SVENSSON (vpk)
i Malmö

LARS-OVE HAGBERG (vpk)
i Borlänge

SUNE OLSSON (vpk)
i Stockholm

PER ISRAELSSON (vpk)

KARL HALLGREN (vpk)

JOHN MAGNUSSON (vpk)
i Kristinehamn

KARIN NORDLANDER (vpk)

GOTAB 51131 Stockholm 1976